AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
http://ageconsearch.umn.edu
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

AZ INTÉZMÉNYEK GAZDASÁGI NÖVEKEDÉSRE GYAKOROLT HATÁSA A POLITIKAI VEZETŐKÖN KERESZTÜL

Irodalmi áttekintés

Zolcsák Dóra

Összefoglalás

A cikk egy ország vezetőjének intézményekre gyakorolt hatását foglalja össze, amely közvetlenül befolyásolja a gazdasági növekedést, legalábbis az intézményi közgazdaságtan szerint. Az írás továbbá áttekinti azokat az irodalmakat, amelyekben a vezető és maga a vezetés (leadership) válik hangsúlyossá a gazdasági teljesítmény egyik lehetséges magyarázataként, kiváltképp az intézmények megfelelő átalakítása végett.

A vezető személye, valamint a fejlődésben betöltött szerepe a mai napig igen vitatott kérdéskör, ezért a cikk szemlélteti, milyen lehetséges ok-okozati összefüggések lelhetőek fel az egyik, illetve a másik oldal véleményét illetően.

Kulcsszavak: *gazdasági fejlődés, leadership-elméletek, intézményi közgazdaságtan,*
politikai gazdaságtan, public choice
JEL kód: *B3, O4, P48*

The effect of institutions on economic growth through political leaders

Review article

Abstract

The article summarizes the influence of political leaders on institutions which, according to institutional economics, directly influences economic growth. Furthermore, the study reviews the literature in which leadership itself becomes a significant *factor as a possible explanation for the reason for economic growth through institutional change. Although political leader or its role in growth is still viewed as a controversial issue in economics, the paper emphasises what kind of cause-effect relations exist between political leaders and economic growth and reveals that leaders do matter directly in economic performance by the formation of institutions.*

Keywords*: economic growth, leadership, institutional economics, political economy, public choice*
JEL classification*: B3, O4, P48*

Bevezetés

A gazdasági növekedés okainak vizsgálata évtizedek óta meghatározó és igen vitatott kutatási területet jelent. Sokan (Acemoglu–Johnson–Robinson 2002, Olson 1996, North 1990, Rodrik 1997) sokféle dimenziót azonosítottak, amelyek hatással vannak egy-egy ország gazdasági teljesítményére. A cikk a sok magyarázat közül a vezetők, valamint a politikai vezetés szerepét hangsúlyozza, amely az intézmények alakításán, (újra)tervezésén keresztül közvetetten befolyásolhatja a gazdasági fejlődés irányát. Szinte egyértelműnek tűnik, hogy az erős politikai vezetés elengedhetetlen a gazdasági fejlődés szempontjából – pozitívan és negatívan is befolyásolhatja a fejlődés irányát. Minden attól függ, milyen maga a politikai vezetés, vagyis a vezetőt körülvevő egyének csoportja, milyenek az intézmények, és természetesen meghatározó szereppel bír a politikai vezető személyisége is. A cikk ezeket igyekszik tisztábban kifejezni és részletesen áttekinteni az említett három tényező kapcsolatát.

Mind demokráciákban, mind autokráciákban megfigyelhető rossz gazdasági teljesítmény, így jogosan merülhet fel az, hogy vajon a szerény output visszavezethető-e a vezető személyére, összefügghet-e a vezető döntéseivel. Az írás arra a kérdésre fókuszál, hogy a vezetőnek és/vagy az őt körülvevő egyéneknek milyen szerepük lehet a növekedésben, és az hogyan ragadható meg a közgazdaságtani irodalom szemszögéből. A „hogyan" illusztrálására az intézményi közgazdaságtan alapfogalmait használom fel.

Az intézmények gazdasági növekedésben betöltött szerepe elvitathatatlan. Azonban a fejlődés irányának kijelölésében nem csupán az intézmények játszanak kiemelt szerepet. A vezető és/vagy a vezetőt körülvevő csoport közvetlenül is képes beavatkozni az intézmények evolutív fejlődésébe, megváltoztatva ezzel a gazdaságra tett hatásukat. Az intézmények és a gazdasági növekedés kapcsolatának tisztázása után a figyelem az előbb említett szereplőkre (vezető, vezetői csoport) irányul, majd bemutatom, hogyan befolyásolhatják a fenti tényezők a gazdasági növekedést.

Intézmények és a vezető kapcsolata

A gazdasági növekedés magyarázatában igen előkelő helyet foglalnak el az intézmények szerepét hangsúlyozó írások. Az intézményi közgazdaságtan jeles képviselői – Acemoglu–Johnson–Robinson (2002), Olson (1996) – azon álláspontot képviselik, miszerint az intézmények a gazdasági növekedés forrásai. Ez annyit jelent, hogy ahol jó intézmények (demokrácia) vannak, ott lehet csak fejlődésről beszélni. Mijiyawa (2013) összefoglaló jellegű tanulmánya is azt ecseteli, hogy az (tulajdonjogot védő) intézmények a növekedés forrásai. North (1990) elkülöníti az informális és a formális intézményeket, amelyek szorosan összefüggenek egymással. Előbbihez tartoznak a normák, konvenciók, ideológiák, politikai folyamatok, míg formális intézménynek tekinthetőek a szerződések.

Fontos ugyanakkor, hogy ha még el is fogadjuk az intézmények gazdaságformáló erejét, akkor is nyitva marad az a kérdés, hogyan alakulnak, alakíthatóak az intézmények. Az intézmények és a vezetés releváns kapcsolatára mutat rá Acemoglu–Johnson–Robinson (2002). A szerzőhármas amellett foglal állást, hogy a gazdasági intézményeket (tulajdonjogok, szabályozó intézmények, makrostabilizációért felelős intézmények) nem mindig az egész

társadalom alakítja, hanem azok a csoportok, amelyek kezében adott időpontban a legnagyobb politikai hatalom összpontosul. Ez az ún. tartós társadalmi konfliktusokon alapuló elmélet. Ennek következtében az intézmények kialakításakor nem feltétlenül azok hatékonysága, hanem a politikai elit érdekeit védő struktúrák fenntartása válik központi elemmé.

Az egyén mint vezető és a csoport szerepe

A vezető személyének intézményekre, így a gazdasági növekedésre gyakorolt hatásával több elmélet is foglalkozik. A „Great man" nagy ember nézetét számos történész elfogadja. Caryle (1837) azt állítja, hogy a világ működését nagy emberek döntései alakították. Hasonlóan vélekedik Keegan (1998) is, aki a 20. század politikai történelmében emeli ki a vezetők – pontosabban Lenin, Sztálin, Hitler, Mao, Roosevelt, Churchill – szerepét. Gergen (2005) pedig azt illusztrálja példákon keresztül, hogy a vezetői kvalitások, legalábbis az amerikai gazdaságot tekintve, hozzájárultak a jó teljesítményhez.

A nagy ember nézet ellenpontját képviseli Tolsztoj (1869), aki szerint a vezetők csak bábuk, és bár léteztek „nagy emberek", csak a nevüket adták az eseményekhez, és valójában nem sok közük volt azok alakulásához. Spencer (1873) is hasonlóan vélekedik. Meglátása szerint a társadalom egységes, fokozatos, progresszív módon fejlődött, és nem volt egy egyén, aki formálta volna a fejlődés menetét. Szerinte a feltételek aggregálásának eredménye a történelem. A nagy ember nézet ellenzőinek véleményét erősíthetik az intézményi fejlődés evolutív jellegére (David 1994) vonatkozó meglátások is, miszerint az intézmények hasonló, múltbeli struktúrából származnak, amelyeket valamilyen cél érdekében hoztak létre a múltban, és aztán ezekből átalakulva nyerték el mai formájukat.

A vezetés valamint a vezetőt körülvevő egyének meghatározó szerepét emeli ki Mesquita et al. (1999) szelektori elmélete is. Az elméletben a főszerepet a szelektorok és a győztes koalíció (winning coalition) játssza, melynek nagysága döntő jelentőséggel bír az intézményi következményeket illetően. Szelektoroknak tekintik azokat, akiknek intézményesen garantált joguk van arra, hogy beleszóljanak a kormány kiválasztásába, politikai folyamatokba. A győztes koalíción pedig a szelektorátus olyan tagjait értik, akiknek a támogatása elengedhetetlen ahhoz, hogy az inkumbánsokat hatalomban tartsa. A szelektori elmélet már összekapcsolja az intézmények, a vezető és a gazda-

sági teljesítmény hármasát. Mesquita et al. (1999) azt vizsgálja ugyanis, hogy a politikai intézmények hogyan befolyásolják a vezető képességét a hatalom megtartására vonatkozóan. A politikai intézmények a korlátokat és ösztönzőket határozzák meg. Sőt, elősegítik a hiteles mechanizmusok fejlődését, így válnak képessé arra, hogy csökkentsék a gazdasági és politikai szereplők opportunista magatartására irányuló erőket (Pereira 2011). A szelektorátus és a győztes koalíció is politikai intézménynek tekinthető, amelyek befolyásolják a vezető döntéseit és/vagy túlélését a hivatalban.

Mesquita et al. (1999) tanulmányában végigvonuló gondolati szál szerint a vezetők a hatalom megszerzésében és megtartásában érdekeltek elsősorban. Egy hibás politika azonban nem feltétlenül vezet a vezető leváltásához, mert a vezetőcsere a politikai rendszer jellemzőitől (is) függ. Tehát az intézmények hatnak a vezetőre, így az általa kialakított gazdaságpolitikára, amely a gazdasági teljesítményt határozza meg. A politikai rendszerjellemző ebben az esetben a szelektorátus és a győztes koalíció nagysága, amely döntő jelentőségű. A politikai intézmények és a politikai siker közötti kapcsolat abban csapódik le, hogy minél nagyobb az országban a győztes koalíció, annál kisebb a magánjószágok köre, amivel megvehető a politikai lojalitás. Ahogy a győztes koalíció növekszik, egyre nehezebb csupán magánjószágokkal megvásárolni a hűséget. A vezető jelenlegi támogatói valószínűleg elveszítenék a vezető által számukra biztosított magánjavakat, ha a vezetőt a riválisa kiüti a nyeregből. A vezetőnek a nagy szelektorátus, kicsi győztes koalíció a legjobb intézményi elrendeződés, mert a kisebb koalíció növeli a vezetővel szembeni elhivatottságot, a nagyobb szelektorátus pedig nagyobb valószínűséggel segíti a vezető túlélését, és csökkenti annak az esélyét, hogy a koalíciót elhagyó az ellenség győztes koalíciójának tagja legyen. A nagy győztes koalíció nagy szelektorátussal leginkább a demokrácia jellemzője. A rendszer az autokráciával szemben nem támogatja a vezetőhöz kötődő politikai lojalitást, ezért ha a politika megbukik, a vezetőnek is távoznia kell. A fenti gyakorlat biztosítja azt, hogy a vezetőnek személyes érdeke legyen a gazdasági teljesítmény monitorozása, mivel a rossz teljesítmény növeli leváltásának kockázatát. Ez az oka annak, hogy a vezető szempontjából a rendszer nem optimális.

Logikailag a fenti irodalomhoz köthető Geddes et al. (2014) állásfoglalása is, hiszen ők is a vezetőt körülvevő csoport fontosságára hívják fel a figyelmet. A szerzők tanulmányukban az autokráciákat, valamint a vezető és a ve-

zetői közeg szerepét veszik górcső alá a rezsim formálásában. A szerzők olyannyira fontosnak tartják a vezető támogatottságát, hogy a vezetői csoportot (leadership group) tekintik az autokrata rendszer fő meghatározójának. A vezető csoportnak ez a középpontba állítása hasonlít arra, ahogy Mesquita et al. (1999) a szelektorátus jelentőségét hangsúlyozza, de Geddes et al. nem a vezetői csoport méretet, hanem érdekeit tartja meghatározó faktornak. Ahhoz, hogy a vezető hatalmon tudjon maradni, értelemszerűen meg kell szereznie a vezetői csoport támogatását. Azonban a vezetőnek olyan alapvető képességgel is kell rendelkeznie, amely befolyásolja a csoport tagjait.

A vezetői csoport jelentősége tehát a Geddes et al. (2014) -féle győztes koalíció jelenségéhez áll közel. A szerzők a vezetői csoport alapvető jellemzőit – pl. hierarchikus kapcsolatok– tekintik az autokratikus döntéshozatal kulcstényezőjének, amelyek alapján elkülönítik a különböző rezsimtípusokat (katonai, személyi, monarchista, oligarchikus vagy hibrid diktatúrát, amely arra utal, hogy a politika, választások feletti ellenőrzés, biztonsági apparátus kinek a kezében összpontosul [párt, királyi család, katonaság, személy]). Ezen rendszereknek viszont talán egyforma formális intézményük is lehet, amelyek egyáltalán nem determinálják a vezetői csoport tagjait – legalábbis Geddes at al. értelmezésében. Az informális intézmények szerepét viszont annál inkább nyomatékosítják szemben Mesquita et al. (1999) tanulmányával, amely az egész rezsimet a szelektori és a győztes koalícióval jellemezi, eltekintve azoktól a politikai intézményektől, amelyek beágyazzák az egyéneket. Geddes et al. (2014) a rezsimet formális és informális szabályok halmazaként kezeli. Az informális szabályokat döntő tényezőként határozzák meg az autokráciák elkülönítésében, mert alapvetően azonosítják azt a csoportot, amelyikből a vezetőt ki lehet választani, továbbá meghatározzák, ki befolyásolja a vezetőség választásait, politikáit. Ezen jellemzők alapján lehet elkülöníteni az autokráciákat. Az irányító csoportok eltérő (specifikus) érdekekkel rendelkeznek, amelyek hatással vannak a döntéshozatalra, hazai politikára, végül a nemzetközi viselkedésre is. A vezetői csoportban megjelenő érdekek előrejelezhetik, hogyan omlik össze vagy viselkedik a diktatúra, amíg a csoport hatalmon van. A vezetői csoport hozza meg a döntéseket a fő politikákról, így a csoporttagok támogatását kell a vezetőnek megszerezni ahhoz, hogy megtartsa hatalmát.

A vezetői csoport gazdasági teljesítményre gyakorolt hatására az ún. rezsimbizonytalanság (regime uncertainty) is kielégítő bizonyítékot szolgáltat.

A rezsimbizonytalanság Higgs (1997) válasza arra, miért húzódott el az 1929–33-as nagy gazdasági világválság. A fellendülés elhúzódásában a főszerepet a New Deal, azaz Roosevelt politikája, így a rossz válságkezelés játszotta, mely az erőteljes kormányzati beavatkozást preferálta. A válságból való kilábalás eszközeként soha addig nem látott mértékű költekezéssel próbálták meg a gazdaságot felélénkíteni, ami csak az adósság mértékét tetézte. A felépülés késleltetésének oka az volt, hogy a magántulajdon védelme nem a törvényen, hanem a kormányzat jellegén alapult, amely kikényszeríthette vagy fenyegethette a vélelmezett jogokat. A kormányzat nem hiteles elköteleződése vezetett a befektetői bizonytalansághoz, amely mélyítette a válságot. A rezsimbizonytalanságban tehát az elsődleges szerepet az játszotta, hogy a kormányzatnak olyan ideológiája volt, amely elbizonytalanította a tulajdonjogokat. Amint azt Krooss (1970) is írja, a befektetők őszintén hittek abban, hogy a kormányzat ördögi kezekben van, és felkészültek arra az eshetőségre is, hogy szocializmussá vagy kommunizmussá formálódik az USA. A befektetőkkel szembeni ellenséges viszony kialakulásában pedig az elnököt körülvevő radikális csoportoknak is szerepe volt.

A vezető szerepe az intézmények alakításában

Az előzőekben azt vizsgáltam meg, hogy az intézmények (többek között a vezetőt körülvevő csoport) a vezetőn keresztül hogyan hatnak a gazdasági teljesítményre. Ebben a fejezetben magára a vezetőre mint egyénre terelődik a figyelem, amely leginkább azt emeli ki, hogy a vezetők is képesek közvetlenül alakítani az intézményeket, így szabályozva a gazdaságot, nem pedig fordítva. Acemoglu–Johnson–Robinson (2002) politikai elitekre vonatkozó feltevése húzódik meg valójában Kamrava (2010) érvelése mögött is, aki a vezetők (állami) intézményekre gyakorolt hatását elemzi, és úgy látja, kevés figyelem irányul a diktátorok intézményi manipulációjára, pedig az egy lehetséges módja a hatalom megszilárdításának.

A tanulmány alaptétele, hogy a diktátorok örökölhetnek vagy létrehozhatnak intézményeket, de később az intézmények függetlensége ellen kezdenek védekezni. Ha az intézmények túl nagy függetlenséget szereznek, vagy akár

a politikai ellenállás platformjaivá válnak, akkor a vezető egyszerűen bezárja és feloszlatja a kérdéses intézményt. Kamrava (2010) cikkének fő tézise, hogy a vezető gyakran specifikus intézményeket hoz létre, ami a hatalmának gazdagítására és hivatali idejének meghosszabbítására szolgál.

Az új állami intézmények elburjánzása gyakran a politikai institucionalizáció során megy végbe. Az állam új vezetője meg akarja változtatni az intézményeket, vagy újak létrehozására készül oly módon, hogy az összeegyeztethető legyen elképzeléseivel, szükségleteivel és kapacitásával. Azonban az állami intézmények korlátozzák a vezető szabad akaratát, de a nem demokráciákban az állami intézmények könnyen irányíthatóak a vezető kívánságai, elképzelései szerint. Tehát az autokrata folyamatosan kezében tudja tartani az ellenőrzést, mintegy tartozékként tekintve hatalmának szolgálóját, az intézményeket. Az állami vezetők gyakran figyelik az intézményi változás irányát és mintáit, utat engedve az állami intézményeknek a reprodukcióra addig, amíg ezek a változások olyan irányban történnek, amelyek konzisztensek a vezető szélesebb elképzelésével.

Kamrava (2010) Irán, Kuvait és Egyiptom példáján keresztül mutatja be, hogy az állam bármilyen életszakaszában mind a vezető döntése, mind az intézményeken belüli endogén fejlődés felelős az állami intézmények változásáért. Ez azt jelenti, hogy a diktátorok hatalmuk fenntartása végett a racionális választás és az útfüggőség eszközeihez folyamodnak. Ameddig az intézmények szolgálják a vezető céljait, addig szabadon fejlődhetnek, kialakul egyfajta útfüggőség. Amennyiben egy kicsit is kezdenek önállósodni, és a verseny forrásaivá válnak, akkor a vezetőnek be kell avatkozni hatalmának megtartása érdekében.

Hasonló kicsengése van Young (1991) munkájának is, aki a nemzetközi rezsimek kialakításában az intézményi alkudozás (institutional bargaining) folyamatán keresztül teszi hangsúlyossá az egyén szerepét. Intézményi alkudozás alatt a szerző azt az erőfeszítést érti, mely egyezségek kialakítására irányul, leginkább szerződésekre vonatkozóan. Az alkudozás folyamata tele van a kollektív cselekvés problémájával, amely gyakran késlelteti vagy blokkolja az igyekezetet arra, hogy az intézményi elrendeződésekben megállapodást érhessenek el. Young (1991) a vezetést egyének akciójának tekinti, akik igyekeznek megoldani, megkerülni a kollektív cselekvés problémáját. A

szerző úgy véli, hogy elterelődik a figyelem arról, hogy az egyének azok, akik képesek jelentős befolyást gyakorolni az intézményi alkudozás folyamatára. Ugyan a vezető az alkudozás során az állam vagy nemzetközi szervezet nevében cselekszik, a végső elemzésekben a vezető mint egyén van jelen, így az egyének viselkedése az, amit meg kell érteni ahhoz, hogy a vezető szerepét értékelni lehessen. Ennek érdekében megkülönböztet strukturális, vállalkozói és intellektuális vezetést. A strukturális vezetők szakértők abban, hogy az anyagi erőforrásokat alkudozási erővé alakítsák. Számukra az a fontos, hogy az általuk képviselt állam érdekeit képviseljék olyan intézményi megegyezések formájában, amelyek jól illenek az adott érdekekhez. A vállalkozó vezetőnek mint egyénnek hatalmas jelentősége van a nemzetközi társadalomban az intézményi alkudozás folyamatán keresztül. A vállalkozó vezető ugyanis önző, csak az motiválja, hogy a vezetést továbbvigyék, továbbá hogy támogassák céljaikat, értékeiket, mintsem etikai felelősségvállalást tegyenek. Végül az intellektuális vezető az, aki intellektuális tőkét termel. Azoknak a perspektíváját alakítja, akik részt vesznek az intézményi alkudozásban, és ennélfogva fontos szerepet játszanak annak meghatározásában, hogy sikeres lesz-e az erőfeszítés az alkotmányos szerződésre vonatkozó egyezség elérésében.

Young a vezetéstípusok azonosítása után kijelenti, hogy a vezető szükséges, de nem elégséges feltétel abban, hogy sikeresen el tudjanak érni megállapodást az alkotmányos szerződésekben nemzetközi szinten. A szerző tehát az egyén és az intézmények kapcsolatát jeleníti meg. Közelebbről azt, hogy menynyire fontos az, hogy milyen tulajdonságokkal bír a vezető, mert az eltérő stílusok befolyásolják az intézményeket, amelyek a rezsimet is determinálják.

A vezető gazdasági teljesítményre gyakorolt hatását Papaioannou–van Zanden (2012) is elemezte, akik az ún. diktátorhatáson keresztül tárják fel a politikai vezető hivatalban eltöltött ideje és a gazdasági teljesítmény közötti összefüggést. A szerzők vizsgálatának fókuszpontjában az intézmények szerepe, ill. szerepének változása kapott figyelmet a hivatali idő függvényében. A szerzőpáros felteszi, hogy azok a diktátorok, akik hosszú ideig maradnak hivatalukban, egyre korruptabbá válnak, és a nyomukban megjelenő gyengébb irányítás negatívan érinti a növekedést, inflációt gerjeszt, valamint az intézmények minőségére is kedvezőtlenül hat. Ezen folyamatok azért következnek be, mert a vezető időhorizontja elkezd zuhanni. A fenti jelenség létezésre bő-

ségesen akadnak példák. Jellemzően az arab és a szub-szaharai térség országaiban figyelhető meg, hogy a kezdetben fiatal, reformerként induló vezetők – Ben Ali, Gaddhafi – uralkodásuk alatt egyre megvesztegethetőbbé válnak, amely a szakadék szélére sodorja a gazdaságot.

Alapvetően a szerzők úgy vélik, hogy a jó kormányzás a gazdasági fejlődés alapkövetelménye. Regressziójuk jelzi, hogy a demokratikus intézmények (Polity indexszel mért) minősége szignifikánsan pozitív hatású a fejlődésre. Az intézmények és a vezetők kapcsolatának egyik lényegi kérdése, hogy a hosszú ideje uralkodó vezetőnek van-e bármilyen hatása az intézmények minőségére. Ennek teszteléséhez lineáris modellt építenek, amelyben az intézmények minősége a független változó. Az eredmények azt sugallják, hogy az intézményeket negatívan befolyásolja a hivatalban eltöltött évek száma, amely leginkább a monarchikus és katonai rendszerekben számottevő. Tehát a hivatalban eltöltött évek száma rontja az intézmények minőségét, de ez a hatás a rezsimtől is függ.

A vezetőváltás jelentőségére mutat rá Treisman (2013) is, aki a növekedés (demokrácia) és a vezetőcserék kapcsolatát tanulmányozza. A szerző abból a feltevésből indul ki, hogy a fejlődés a demokratikusabb kormány (legalábbis középtávon) jellemzője a magasabb jövedelemnek köszönhetően. A magasabb jövedelem ugyanis megnyitja a kaput egy demokratikusabb politika felé, miután az addigi vezető elhagyja hivatalát.

Treisman a vezetőváltás fontosságát azzal magyarázza, hogy a reformista vezetők idővel kiszelektálódnak, ezért a hosszú távon „uralkodók" ritkán reformerek. Ez azt is jelenti, hogy az autokraták az első hivatalban eltöltött évük után kevésbé aktívak, még ha kezdetben reformerek is voltak. Bár a szerző alapvetően azt a nézetet támogatja, hogy a gazdasági fejlődés vezet demokráciához, mégis a demokratizáció fő elemének a vezető váltását tekinti, amely kiváltja a fejlődést. Arra a kérdésre, hogy miért is számít a vezetőcsere, az a válasza, hogy leginkább azért, mert maga a vezető is számít. A diktatúrákat a diktátorok megértése nélkül nem lehet széleskörűen megvizsgálni. Az autokrata irányítók sok mindenben különböznek (erőforrások, képességek, preferenciák). Ahogy a diktatúra fejlődik, a belépő vezetők között bizonyosan lesz néhány reformot végrehajtó is. Azonban idővel ezek a reformerek kiszelektálódnak, vagy puccsal megdöntik hatalmukat. Ezért a hosszú ideje

uralkodó diktátor sokkal hatékonyabban blokkolja a liberalizációt, mint az újak. Ahogy telnek az évek, az autokraták egyre kevésbé valószínű, hogy katonai konfliktust kezdeményeznek, elnyomást növelnek, vagy alkotmányos javítást vezetnek be. Treisman (2013:5) huszonegy diktátort tanulmányozott, akik a hivatali idejük alatt befagyasztották vagy csökkentették országuk demokratikus szintjét. Tizenhat esetben 10 évvel a vezetők távozása után liberalizáció figyelhető meg.

A legtöbb vezető egyetlen célja, hogy túlélje a rendszert, és minél tovább maradjon hatalmon intézményesítve szabályrendszerét. A vezetők elsődleges céljuk elérése érdekében a gazdasági növekedést támogatva növelhetik személyes túlélésük valószínűségét. Azonban a magasabb fejlődési szint idővel nehezebbé teszi, hogy az állam, a diktátor örököse vagy megbízható emberei kezébe kerüljön. Ennek az az eredménye, hogy amíg a diktátor saját hivatali idejét hosszabbítja, akaratlanul is aláássa saját rendszerét. A cikk ugyanakkor azt is leírja, hogy a nem demokráciákban a gazdasági fejlődés leginkább akkor hat a politikára, amikor az addigi vezető távozik hivatalából. Hosszú ideje regnáló vezető alatt a társadalom komplexebbé, műveltebbé válik anélkül, hogy politikai reformot kellene kikényszeríteni. Amennyiben a vezetőt kiűzik, a politikai gyakorlat elkezd közeledni az új társadalmi közeghez. Fontos viszont, hogy a vezető váltása egyedül nem vezet demokráciához: a szegényebb országokban a diktátort mindig tudja pótolni egy másik. Csak a fejlődés az, amely elérhetőbbé teszi a demokráciát. Végeredményben a fejlődés és a vezetőváltás kombinációja vezet a politikai reformok stimulációjához.

Treisman mindemellett azt is megvizsgálta, vajon a magasabb iskolai végzettség kapcsolatban van-e a liberalizáció fokával. Eredményei jelzik, hogy a gazdagabb nem demokráciákban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők többet liberalizálnak, mint alacsonyabb képzettségű társaik. A vizsgálat másik dimenzióját a demokratikus érték tanulmányozása adta, amely arra világít rá, hogy a vezetők viselkedése leginkább hatalomra kerülésük éveiben tudja elősegíteni a gazdaság fejlődését. Az autokrata rendszerekben a militarista rendszer az, amely a legtöbb liberalizációt képes és hajlandó végrehajtani. A fejlett autokráciákban a felsőfokú végzettségű vezető, aki modern társadalomban szocializálódik vagy katonai diktatúrát vezet, többet fog liberalizálni, azonban idővel ki is szelektálódik. A hosszú ideje uralkodó diktátorok

általában nem rendelkeznek sem magasabb végzettséggel, sem modern értékekkel, így jellemzően egypárti, személyhez köthető vagy monarchikus rendszert alakítanak ki.

A vezetők számbavételének módszertana: új megközelítés, elemzési lehetőségek

A vezető fontosságát – ahogy az irodalmak is szemléltetik – sokféle szempontból lehet vizsgálni. A meglévő adatbázisok azonban sokszor nem igazán alkalmasak a vezetői szerep megragadására.

Geddes et al. (2014) viszont úttörő munkát végzett egy új adatbázis létrehozásával, amely a vezetőváltás és a rendszerváltozás közötti kapcsolatokat, az autokráciák gazdasági szerepét teszi jobban megérthetővé. Ezen kívül arra a kérdésre is finomabb válaszokkal próbál szolgálni, hogy milyen körülmények között valószínű, hogy a diktátor kiűzése demokráciához vezessen egy új autokrácia helyett. Tanulmányuk abból indul ki, hogy amikor egy autokrata rezsim vezetője elveszíti hatalmát, három kimenet következhet be. Az első lehetséges eredmény, ha a rendszer fennmarad, mert a korábbi vezető belső köréből kerül ki az új diktátor. A következő opció az, amikor demokratikus választás útján történik az új vezető kiválasztása, legvégül pedig előfordulhat, hogy a vezető párt elveszti ellenőrzését a többi csoport felett, amely átveszi a hatalmat új autokráciát létrehozva. A rezsimváltások fele a harmadik kimenethez kapcsolódik. Sokszor az újonnan létrejövő diktatúrát összeomlás, semmint demokratizálódás követi. Az autokráciából autokráciába való átmenet a gazdasági fejlődés és az autokrata túlélése közötti kapcsolatot is felveti. Sokszor az autokrata rendszer összeomlása alatt demokratizálódást értenek, ami alábecsüli az autokráciák gazdasági válságokra való érzékenységét.

A Geddes et al (2014) által létrehozott adatbázis a 1946–2010 közötti időszakban fennálló 280 autokrata rezsimet vizsgálja, az így keletkező adatok pedig új információkkal szolgálnak az autokráciák összeomlását, illetve felbukkanását illetően. A szerzők szerint legalább háromféleképpen gondolhatunk autokratikus politika túlélésre: vezető hivatali idejét, a rendszer tartósságát és az autokrácia folytonosságát is mérhetjük. Az autokrata vezető hivatali idejének használata alulbecsüli az autokrata rezsim túlélését, mert a rezsim gyakran továbbél az egyéni vezető kiűzése után is, amit a legtöbb

elemzés nem vesz figyelembe. Vezetőváltásról akkor beszélünk, ha a vezető utódja ugyanabból a belső körből kerül ki, mint a kiűzött vezető, rezsimváltozásnak pedig azt tekinthető, amikor nemcsak a vezető, de a vezetői csoport is megváltozik, hiszen a vezetői kört meghatározó szabályok megváltoznak. Elemzésük azt mutatja, hogy a diktátorok bukása minden rezsimtípus esetén magasabb számban következik be, mint maga a rendszer bukása. A vezető és a rendszer bukása közötti eltérés azonban függ a diktatúra (rezsim) milyenségétől is – militarista rezsim esetén a legnagyobb a vezetők bukása. A fenti megállapítás azért is fontos, mert rámutat arra, hogy csupán a vezető túlélésével nem lehet egy-egy rendszert elemezni, mert az az autokrácia tartósságát alulbecsüli, ami az eredmények torzításához vezet.

Irán történelme jól illusztrálja a rezsim és a vezetőváltás közötti különbséget. 1925 óta két sikeres autokrata rezsim irányította Iránt. A folytatólagos autokrata rendszer ellenére a két rezsim szinte semmiben nem hasonlít egymáshoz, ezért teljesen más politikai válaszokat követelt. Először is rezsimváltozás is történt, hiszem a vezetők eltérő belső körből kerültek ki, azonban a rezsimváltozás nem szakította meg az autokrácia folytonossági idejét.

Geddes et al. újítása továbbá az is, hogy az autokrata rezsim és az autokrácia folytonossági ideje között is különbséget tesz. Utóbbi azon naptári évek számát jelöli, amely alatt az országot ugyanaz a típusú diktatúra irányítja. Röviden az az idő, amíg az ország nem demokratikus. A megkülönböztetés azért lehet különösen fontos, mert a polity durable (tartósság) változóját egészíti ki, amely pontosabb elemzésnek ad teret. A polity durable vagy rezsimtartósság mutató Marshall–Jaggers–Gurr (2010:17) megfogalmazásában a legutóbbi rezsimváltás – a polity2 mutatóban bekövetkezett 3 pontos változás – vagy az átmenet lezárása óta eltelt évek számát jelöli. A polity mutató estén a probléma az, hogy a rezsimváltások során nem veszik figyelembe az autokráciából autokráciába való átmenetet, mert a mutató alapján a rezsim csak akkor ér véget, ha demokrácia lesz. A demokrácia kialakulása leginkább a militarista diktatúrákra jellemező, ahol a vezetők hajlamosabbak a tárgyalásokra az átmenetet illetően, a személyi diktatúrákban a legkisebb ennek a valószínűsége, az egypárti rendszereknél pedig valószínűsíthető egy újabb autokrácia megszilárdulása.

Összegzés

A cikk arra összpontosít, hogy számít-e a gazdaság fejlődése szempontjából a vezető személye, illetve a vezetőt körülvevő csoportok jelenléte. Ennek bemutatáshoz az intézményi közgazdaságtanból indultam ki, amely az intézmények meghatározó szerepét emeli ki. Egyrészt lehetséges, hogy az intézmények hatnak a vezető döntéseire, közvetetten befolyásolva a gazdasági teljesítményt, másrészt jelentős irodalom foglalkozik a fordított hatással is. Utóbbiak szerint a vezetők mint egyének egyrészt képesek az intézményi alkudozás folyamatán keresztül személyiségük függvényében formálni a rezsimet, másrészt lehetőségük van az intézmények manipulálására, irányítására is addig, míg érdekei azt megkívánják.

A vezetővel kapcsolatos vizsgálatok jelentőségére mutat rá az is, hogy egyre komplexebb adatbázisok születnek, melyek egyszerűbbé tehetik az empirikus vizsgálatok lefolytatását.

Hivatkozás

Acemoglu, D. – Johnson, S. – Robinson, J. A. (2002): *Institutional causes, macroeconomic symptoms: volatility, crises and growth.* Journal of Monetary Economics, Vol. 50 Issue 1, pp. 49–123.

Acemoglu, D. – Johnson, S. – Robinson, J. A. (2005): *Institutions as a fundamental cause of long-run growth.* Handbook of Economic Growth, Edited by Philippe Aghion and Steven N. Durlauf.

Caryle, T. (1837): *The French Revolution: A History* London: Chapman and Hall.

David, P. A. (1994): *Why Are Institutions the Carriers of History? Path Dependence and the Evolution of Conventions, Organizations and Institutions*. Structural Change and Economic Dynamics 5. 2:205–220.

Gergen, D. (2005): *Does Leadership matter?* U.S. News and World Report, vol. 139, No.16.

Geddes, B. – Wright, J. – Frantz, E. (2014): *Autocratic Breakdown and Regime Transitions: A New Data Set*. Cambridge University Press, Vol. 12., No. 2.

Higgs, R. (1997): *Why the Great Depression Lasted So Long and Why Prosperity resumed after the War*. Independent Review, 4. szám, 561–590. o. Letöltés dátuma: 2015. 08. 02, forrás: http://www.independent.org/pdf/tir/tir_01_4_higgs.pdf.

Kamrava, M. (2010): *Preserving non-democracies: Leaders and state institutions in the Middle East*. Middle Eastern Studies, Volume 46, Issue 2.

Keegan, J. (1998): *Winston Churchill.* Time Magazine. Letöltés dátuma: 2015. 11. 15, forrás: http://www.time.com/time/time100/leaders/profile/churchill.html.

Krooss, H. E. (1970): *Executive Opinion: What Business Leaders Said and Thought on Economic Issues, 1920s–1960s*. Garden City, N.Y.: Doubleday and Co.

Marshall, M. G. – Jaggers, K. – Gurr, T. (2010): *Polity IV Project: Political Regime Characteristics and Transitions, 1800–2010*. http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm. Letöltés ideje 2012. 06. 07

Mesquita, B. et al. (1999): *Policy failure and political survival: the contribution os political institutions.* Journal of Conflict Resolution, vol. 43.,

Mijiyawa, G. A. (2013): *Determinants of property rights institutions: survey of literature and new evidence*. Economics of Governance, Vol., 14, Issue 2, pp 127–183.

North, D. C. (1990*): Institutions, Institutional change, and economic performance*. Cambridege University Press.

Olson, Mancur (1996): *Distinguished Lecture on Economics in government Big Bills Left on the Sidewalk: Why Some Nations are Rich, and Others Poor*. Jounal of Economic Perspectives, Vol. 10, No. 2, pp. 3–24.

Papaioannou J. – Luiten van Zanden, J. (2012): *The Dictator Effect How long years in office affects economic development in Africa and the Near East.* Centre for Economic Policy Research. http://vkc.library.uu.nl/vkc/seh/research/Lists/Seminar%20Program/Attachments/77/DictatorEffect.pdf

Pereira, C. (2011): *Political Institutions, Economic Growth, and Democracy: The Substitute Effect*.

Letöltés dátuma: 2015. 11. 26, forrás: http://www.brookings.edu/opinions/2011/0119_political_institutions_pereira.aspx.

Spencer, H. (1837): *The great man theory breaks down. In: Kellerman, B. (ed) (1986): Political leadership: A source book.* Univerity of Pittsburg Press.

Tolsztoj, Lev (1869): *Háború és béke*. Európa Könyvkiadó Kft.

Treisman, D. (2013): *Income, Democracy, and leader turnover.* American Journal of Political Science, Vol.59., No.4., pp. 927–942.

Young, O. R. (1991): *Political leadership and regime formation: on the development of institutions in international society.* International Organization, Vol.45., No.3., pp. 280–308.

Szerző

Zolcsák Dóra
PhD-hallgató
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Ihrig Károly Gazdálkodás-és szervezéstudományok doktori iskola
zolcsak.dora@econ.unideb.hu